

УДК 343.13

ТЕОРЕТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Слінько Д. С.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: Стаття присвячена розгляду теоретичних положень функцій учасників кримінального провадження. Визначається теоретична модель кримінального переслідування на підставі функціонального визначення правового статусу сторін. Вносяться пропозиції щодо подальшого вдосконалення наукового положення правового статусу сторін, учасників кримінального провадження, їх функціонального визначення, задля більш ефективної боротьби з кримінальними правопорушеннями.

Ключові слова: кримінальне провадження, криминологічні проблеми, негласні слідчі (розшукові) дії, змагальний процес, процесуальні функції, кримінальне правопорушення, злочинність.

Аннотация: Статья посвящена рассмотрению теоретических положений функций участников уголовного производства. Определяется теоретическая модель уголовного преследования на основании функционального определения правового статуса сторон. Вносятся предложения по дальнейшему совершенствованию научного положения правового статуса сторон, участников уголовного судопроизводства, их функционального определения, для более эффективной борьбы с уголовными правонарушениями.

Ключевые слова: уголовное производство, криминологические проблемы, негласные следственные (розыскные) действия, состязательный процесс, процессуальные функции, уголовное преступление, преступность.

Annotation: The article considers the theoretical positions of the functions of criminal proceedings participants. The theoretical model of criminal prosecution is determined on the basis of the functional determination of the parties' legal status. The proposals are being made concerning the further improvement of the scientific position of the legal status of the parties, the participants in criminal proceeding, and their functional definitions for more effective struggle against criminal violation of law.

Key words: criminal proceedings, criminological problems, non-public investigative (search) actions, adversary process, procedural functions, criminality.

У зв'язку з дією нового кримінального процесуального кодексу України особливе значення набуває питання виконання завдань кримінального провадження, викриття кримінального правопорушення, проведення слідчих, негласних слідчих (розшукових) дій, формування нормативного змісту системи кримінального переслідування, яке спрямовано на забезпечення інтересів суспільства і держави, що становить собою один з основних напрямів побудови системи кримінальної юстиції згідно з Концепцією її реформування в Україні.

Сьогоднішній стан злочинності викликає у громадян серйозну занепокоєність. У абсолютній своїй більшості вони не задоволені захищеністю своїх прав та інтересів від злочинних посягань, особливо від злочинів проти життя і здоров'я людей. Правоохоронній справі сильно заважає також вищевідзначена кадрова криза. Це, у свою чергу, вимагає вдосконалення підготовки, підбору і розстановки кадрів працівників правоохоронних і судових установ з урахуванням сучасних потреб. У цьому ключі насамперед повинно бути припинено входження злочинності у владу. А оскільки вона корумпована, і ця обставина сприяє негасимому зростанню злочинності, разом з тим втрати суспільством довіри до влади, треба рішуче очистити її.

Сучасна обстановка із злочинністю і та обставина, що основною стороною боротьби проти цього зла є держава, обумовлюють необхідність того, щоб саме воно має створювати всі необхідні соціальні,

економічні, політичні та ідеологічні умови, які забезпечували б ефективність як законів, так і їх застосування, тобто оптимальне досягнення цілей права в цій сфері.

Відсутність чіткої та послідовної анти кримінальної політики держави суттєво ускладнює функціонування системи кримінальної юстиції. Тому необхідно вжити невідкладних заходів щодо подолання кризи державного управління механізмами контролю над злочинністю, а також з мобілізації на боротьбу із нею всіх здорових суспільних сил, пам'ятаючи, що «переслідування злочинів стосується всього суспільства» [12, с. 29].

Законодавство, правоохоронного спрямування мають бути здатними забезпечити попередження, припинення, виявлення, розкриття злочинів, викриття та притягнення до законної відповідальності винних у їх вчиненні осіб. За своєю природою закон має бути вищим розумом, за що в давнину ратував Цицерон. З цього приводу доречно нагадати слова К. Маркса про те, що «мудрий законодавець попередить злочин, щоб не бути вимушеним карати за нього».

Відсутність на рівні України належно організованої системи профілактики злочинності, режиму жорсткого контролю над нею з боку держави, посилення її матеріальної і корупційної бази в пережитий період, втрата опори на населення, недооцінка ролі громадських сил у боротьбі з цим злом, серйозні недоліки законодавства, у свою чергу, наводять на думку про зміцнення тенденції самообмеження держави у справі протидії кримінальним процесам.

Станом на 1 листопада 2013 року в Україні зареєстровано 1,5 мільйона кримінальних проваджень, але розкрито лише 20%. Під час дії КПК 1961 року за рік розкривалося від 85-90%, та стан розкриття кримінальних правопорушень за 2013 рік свідчить сам за себе. Нерозкриті кримінальні правопорушення через законодавче їх не врегулювання сьогодні свідчить про те, що потерпіла особа не може реалізувати своє конституційне право на відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди, хоча в Європейській Конвенції від 24 листопада 1983 р. «Про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів» говориться про відшкодування державою шкоди потерпілим у випадках, коли підозрювана особа невідома [22, с. 673].

На жаль, такі негативні явища, які гальмують блокування натиску злочинності, відбуваються і після прийняття «Віденської декларації про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики XXI століття».

Десятий Конгрес ООН у квітні 2000 року надав програмне положення боротьби зі злочинністю. Резолюція конгресу наголошувала, що «відповідальність кожної держави за запровадження і підтримку справедливою, відповідальною, етичною та ефективною системи кримінального правосуддя, спрямованої на скорочення злочинності, більш ефективне та дієве забезпечення законності, сприяння лікуванню жертв, правопорушників та оздоровленню громад, а також є важливим фактором сприяння економічному та соціальному розвитку і безпеки людини». В інших міжнародних документах розвиток діяльності з попередження злочинності вважається громадянським обов'язком і політичним обов'язком уряду [23, с. 390].

На чому ґрунтується коріння такого стану буття названих конституційних установлень? Фахівці, що займаються проблемами влади в ключі кримінологічних проблем, переконливо доводять помітне ослаблення державою важелів впливу в найважливіших сферах життєдіяльності суспільства, сильне відставання всіх гілок влади у реагуванні на складну кримінальну обстановку в країні, неправомірний демонтаж колишньої системи соціальної профілактики злочинів, зневажливе ставлення владних структур, політичної та правлячої еліти до населення, народу, їх масштабну корумпованість (85% чиновників), кримінальність, знаходження цієї еліти поза контролем суспільства і народу, поза контролем закону і багато іншого [21, с. 3].

За словами В.В. Лунєєва: «Миттєвий і невинуватий розвал Союзу зі страшними наслідками для народів, спроби його насильницького збереження, масові міжнародні криваві зіткнення, руйнування економічного простору, безпрецедентне розкрадання народного надбання, катастрофічне зубожіння народу, інтенсивна криміналізація всіх суспільних відносин, включаючи політичні, - все це лежить на совісті цієї частини еліти». У своєму виступі він мав на увазі представників колишньої номенклатури – партійних, державних керівників, які прийшли до політичних, владних структур [9, с. 462].

Теоретичні та практичні проблеми кримінально процесуальних функцій учасників провадження,

здійснення кримінального переслідування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, використання слідчих, негласних слідчих (розшукових) дій повинні здійснюватися на підставі закону, який в умовах формування демократичної правової держави відповідає положенням верховенства права та забезпечує гарантії прав та свобод людини і громадянина.

В умовах сьогодення боротьба проти злочинності – дуже складна і досить гостра проблема не тільки в національній, а й у міжнародній правовій сфері. Тому що це соціальне зло набуло глобального характеру і практично у всіх країнах світу стає перешкодою здійсненню принципів цивілізованого життя.

Аналіз статистичних даних Верховного Суду, Вищого спеціалізованого Суду, Генеральної прокуратури України свідчить про те, що рівень довіри до правоохоронних органів, а саме співробітників міліції, судів і політиків впав до історичного мінімуму і становить близько 15-20%.

Наслідками розчарування стають зниження економічних показників, відтік населення і наростаюча радикалізація суспільства. Настільки масового розчарування в державних інститутах в Україні не було з часів розвалу СРСР, пишуть засоби масової інформації. Випадок безпрецедентний і для Європи: навіть в охоплених кризою країнах ЄС населення може не довіряти окремим гілкам влади, але ніколи – державі у всіх його проявах.

Так, у 2012 році було засуджено майже 165 тис. громадян, виправдано лише 275 осіб. Про якість подібних вироків говорять результати розгляду справ проти України в Європейському суді з прав людини. З початку року Україна не виграла жодної справи в Євросуді, і Держскарбниця змушена була компенсувати несправедливо засудженим громадянам 1,1 млн. євро. Сформована кризова обстановка в цій справі диктує необхідність ефективної стратегії боротьби зі злочинністю, створення потужної правової бази, а також великих людських, фінансових, технічних, організаційних, психологічних витрат і використання всіх інших ресурсів. Наявність усіх їх у сукупності настільки важливо, що навіть відсутність одного з них серйозно впливає на якість протидії злочинності.

Найважливіші завдання в галузі боротьби з кримінальними правопорушеннями є: виявлення, усунення та попередження причин і умов, що їх породжують; посилення ролі держави як гаранта безпеки суспільства, створення необхідної для цього правової бази та механізму її застосування; зміцнення системи правоохоронних органів, створення умов для їх ефективної діяльності; залучення державних органів у межах їх компетенції до діяльності з попередження протиправних діянь, забезпечення невідворотності відповідальності за скоєне; опора на підтримку суспільства і т.д.

Проблема правової природи кримінального переслідування в кримінально-процесуальній діяльності слідчого, прокурора повною мірою ще не вирішена. Використання слідчих, негласних слідчих (розшукових) дій, взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами набуває теоретичне та практичне значення.

Дослідженню сутності кримінально процесуальних функцій, теоретичних положень кримінального переслідування, перебудови системи та структури кримінального провадження кримінально процесуальною наукою постійно приділяється значна увага. Вагомий внесок у розробку цієї проблематики внесли як вітчизняні так зарубіжні процесуалісти та криміналісти: Ю.П. Аленін, С.А. Альперт, В.П. Бож'єв, Ю.М. Грошевой, В.М. Джига, Т.М. Добровольська, П.С. Елькінд, О.В. Капліна, Л.Д. Кокорев, В.О. Коновалова, Г.К.Кожевников, О.М. Ларін, В.Т. Маляренко, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко, Я.О. Мотовіловкер, В.Т. Нор, М.М. Полянський, В.О. Попелюшко, А.Л. Ривлін, М.М. Розін, В.М. Савицький, С.В. Слінько, М.С. Строгович, В.М. Тертишник, І.В. Тирічев, В.Т. Томін, С.С. Чернявський, Г.І. Чангулі, М.О. Чельцов, Л.Д. Удалова, В.Ю. Шепітько, М.С. Шумило та ін.

Разом із тим на цей час не склалося єдності думок щодо визначення нормативного змісту та поняття функцій, які визначені на підставі змагальності сторін, теоретичні розробки кримінального переслідування залишилися поза наукових розробок, система, структура нового КПК України не має теоретичного обґрунтування, наука не встигла за новими розробками авторів КПК. Новели КПК щодо визначення механізму проведення негласних слідчих (розшукових) дій не відповідають практичній діяльності. Слідчий не знає як проводити негласні слідчі (розшукові) дії, він обмежений знаннями, які мають оперативні підрозділи щодо негласного втручання у життя людини. Не визначені функції слідчого щодо прийняття процесуальних рішень на підставі не процесуальної інформації, таємність отримання інформації, використання конфіденційного співробітника та ін.

На початку 1924 року М. Тепін розробив керівництво до проведення дізнання в РККА, де вказав, що слідчий повинен працювати під керівництвом оперативних підрозділів таким чином, щоб допомагати розкриттю кримінального правопорушення. Сьогодні функції слідчого отримали нову форму і слідчий керує оперативними підрозділами під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Суддя для реалізації державних інтересів встановлює істину, але сам залежить від обвинувального висновку, підтримки обвинувачення державним обвинувачем. У його руках зосередилися функції обвинувачення, захисту та вирішення матеріалів кримінального провадження.

Аналіз наукових точок зору дає підстави надати висловлювання з боку І.Е. Марочкіна, який називає суддю єдиним дієздатним учасником процесу, який є не обмежений кримінальним провадженням та обвинувальним актом. Всі його дії регламентовані законом, його рішення контролюються апеляційним, касаційним судом. У цілому, розшуковий процес визначає панування державних інтересів над інтересами особи, що виражається в процесуальному положенні його учасників. Чинне законодавство встановлює, що органи кримінального переслідування здійснюють процесуальну діяльність та як сторона процесу вони мають більш широкі,

забезпечені законом права ніж решта її учасників [10, с. 22-23].

Для ретельного аналізу кримінального переслідування, визначення елементів, які надають змістовне наповнення необхідно надати аналіз кримінальних процесуальних функцій. Наукова розробка функцій у кримінальному провадженні була обґрунтована з боку М.С. Строговича, який визначив їх як види та окремі напрямки кримінальної процесуальної діяльності [16].

Подальшу розробку було проведено Ю.М. Грошевим, О.М. Ларінін, В.М. Савицьким, І.М. Тирічевим та ін. вченими, які визначили теоретичну структуру побудови функцій як напрямок, вид процесуальної діяльності, який охоплюється завданням та метою участі учасника процесу [3; 8; 17].

Особливо слід звернути увагу на висловлювання з боку С.А. Альперта, який вказував, що характер процесуальної функції, яку здійснює сторона процесу не залежить від його конкретної позиції [1, с. 10].

З ним погодилися Л.Д. Кокарев, І.І. Малхазов, С. Павлов, які вважають, що система функцій обвинувачення, захисту, вирішення матеріалів справи не відповідає теоретичній структурі кримінального процесуального права. Тому необхідно здійснити його реформування згідно положень змагальності. Це висловлювання було побудовано на тих засадах, які ставлять у рівновагу слідчого, прокурора, як сторони в кримінальному провадженні відносно захисника [5, с. 7; 13].

Ці автори вважають, що на досудових і судових стадіях кримінального провадження функції, що належать кожному з учасників виходять за рамки трьох членної його структури, тому що процесуальні повноваження кожного суб'єкта процесу різні.

Аналіз наукових точок зору надає підстави для визначення функцій у кримінальному провадженні, як основні напрями процесуальної діяльності, в яких виражається спеціальна роль і призначення сторін, учасників щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінального правопорушення, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування та судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Процесуальні функції необхідно визначити стосовно учасників провадження в окремі групи за функціональним визначенням, як це було зроблено Л.Д. Кокаревим, О.М. Ларінін. Вони розробили класичну класифікацію за функціями учасників кримінального провадження. Перша група поєднувала державні органи, які виконують кримінальне провадження, як сторона обвинувачення. Друга група – це сторона захисту. Третя група включає учасників процесу, які відстоюють свій інтерес, а саме потерпілий, цивільний позивач. Четверта група має бути побудована на підставі

участі в кримінальному провадженні, а саме свідок, перекладач, спеціаліст, експерт.

Новий КПК розробив теоретичні положення функцій учасників кримінального провадження, виключивши функції, які виконували учасники на підставі публічних початків. Виходячи з класифікації учасників судочинства можна визначити в окремі групи. Перша включає до себе сторону обвинувачення. До них відносяться прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, оперативні підрозділи, які здійснюють кримінальне провадження. Друга – сторона захисту. До неї відносяться учасники провадження, які відстоюють свій інтерес у кримінальному провадженні. Третя – учасники, які не мають своїх інтересів у кримінальному провадженні. Четверта – інші учасники, які приймають участь у кримінальному провадженні. Суддя, колегіальний суд, як окремі учасники кримінального провадження, виконують функцію правосуддя. Класифікацію учасників необхідно визначити виходячи з функціональної їх діяльності.

Процесуальні функції слідчого можна розглядати з позицій, які були предметом розгляду з боку низки вчених: О.В. Бауліна, О.П. Гуляєва, О.М. Ларіна, Н.С. Карпова, С.М. Стахівського, Л.Д. Удалової та ін.

Одні процесуалісти вважають, що єдиною функцією слідчого є розслідування кримінального провадження. Автори не допускають поєднання в діяльності слідчого протилежних функцій – обвинувачення і захисту. З цього приводу П.С. Елькінд вказує, що не можна говорити про наявність функцій обвинувачення на стадії досудового розслідування, оскільки в судових стадіях ця функція об'єктивно зумовлена змагальною побудовою кримінального провадження [20, с. 66].

Р.Д. Рахунов, розвиваючи цю позицію вважає, що «Попередній розгляд на стадії досудового розслідування проводиться не на принципах змагальності, а лише відкриває можливості, створює передумови для змагальної побудови судового процесу. Не застосування принципу змагальності». Він підкреслює відсутність всякої обвинувальної тенденції, оскільки на стадії досудового розслідування не має обвинувача [15, с. 118].

О.П. Гуляєв висловив іншу точку зору про багатогранність процесуальних функцій слідчого. Він виділяє в діяльності слідчого вісім функцій: розгляд заяв і повідомлень про злочин; дослідження обставин справи; звинувачення в скоєнні злочину; захист громадян від необгрунтованого звинувачення в скоєнні злочину; забезпечення відшкодування матеріального збитку; припинення злочинів і вживання заходів до усунення обставин, які сприяють скоєнню злочину; розшук обвинувачених, місце знаходження яких невідоме; розгляд кримінальних справ [4, с. 23].

Його точка зору була правильною, але новий КПК скасував стадію порушення кримінальної справи ти самим окремі функції, які виконував слідчий до проведення досудового розслідування скасовані.

М.С. Строгович вважає, що слідчий здійснює функцію обвинувачення, захисту та розгляду кримінальної справи [16, с. 226], А.С. Кобліков наділяє слідчого функціями обвинувачення та вирішення матеріалів справи [6, с. 35],

В.А. Стремовський – функціями обвинувачення та захисту [18, с. 56].

Окремі автори вважають, що діяльність слідчого включає в себе тільки функцію обвинувачення.

Подібний розподіл думок пов'язаний, на наш погляд, різним підходом до визначення кримінально процесуальних функцій. Слід звернути увагу, що автори, які бачать у діяльності слідчого функцію розслідування, розуміють під кримінально процесуальними функціями частину кримінально процесуальної діяльності, або його роль як учасника у кримінальному провадженні [14, с. 37].

При такому підході поняття функції і діяльності сторони обвинувачення у кримінальному провадженні співпадають за своїм змістом та об'ємом. Зрозуміло, що в цьому випадку діяльність слідчого інакше як розслідування назвати важко.

Автори, що обгрунтовують декілька функцій слідчого, визначають кримінально процесуальні функції як окремі види, напрями його діяльності [8, с. 188].

Подібне розуміння функції слідчого іноді навіть протилежне за своїм змістом. Погоджуючись з тим, що КПК встановив функцію слідчого, яка пов'язана з розкриттям злочину шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій є спрямування його діяльності, відзначимо, що загальним недоліком є її визначення без урахування основного питання – притягнення особи до кримінальної відповідальності. Подібний підхід нівелює особливості статусу учасників процесу, а структура процесуальній діяльності виявляється розмитотою.

О.П. Гуляєв вважає, що слідчий повинен мати оперативно-розшукову функцію, у разі проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Ціль розшуку – це встановлення винної особи процесуальними засобами після отримання оперативної інформації, яку слідчий повинен закріпити протоколом слідчої дії [4, с. 11].

М.С. Строгович не заперечує проти розшукових функцій слідчого, виділяє такі компоненти функціонального призначення, як виявлення доказів; процесуальне закріплення доказів; перевірка доказів; оцінка доказів [16].

Поряд зі збиранням і оцінкою доказів, як окремими компонентами доведення, необхідно включити у виявлення доказів побудову і розвиток слідчих версій. Побудувати і розробити версію означає скласти міркування про зв'язок фактичних даних з передбачуваними фактами.

Таким чином, побудова і розвиток версій це один із проявів оцінки доказів, а не його компонент. На ці обставини вказали В.О. Коновалова, А.М. Колесниченко, М.П. Кузнецов, Л.Г. Куропаткін, Я. Пещак, Г.П. Хімічева та ін.

Вважаємо, що підставами остаточного рішення, які приймаються щодо встановлення підозрюваного під час досудового розслідування є юридичні факти, обставини, передбачені кримінально процесуальним правом. Обставини, які мають значення для справи, встановлюються лише одним шляхом проведення та встановлення фактичних даних як доказів.

Аналіз ст. 40 КПК України дає підстави стверджувати, що слідчий немає процесуальної самостійності у кримінальному провадженні. Якщо за

КПК 1961 року слідчий самостійно приймав рішення щодо кваліфікації кримінального правопорушення, встановлював самостійно об'єм обвинувачення, приймав рішення щодо направлення матеріалів кримінального провадження до суду або закривав провадження на підставі ст. 284, ч. 2 КПК. Новий КПК скасував самостійність слідчого, він є помічником прокурора, який здійснює нагляд та процесуальне керівництво під час досудового розслідування.

Вважаємо, що ст. 40 КПК України необхідно доповнити положеннями щодо процесуальної самостійності слідчого, якій повинен приймати рішення про кваліфікацію, об'єм обвинувачення та закриття або направлення матеріалів кримінального провадження до суду.

Пропонуємо необхідність розробки положень, які необхідно ввести в дію щодо ефективної державної стратегії боротьби із злочинністю, передбачивши здійснення невідкладних і дієвих заходів з проведення в життя всіх стандартів і норм ООН в галузі попередження злочинності та кримінального правосуддя. При цьому слід взяти на озброєння конструктивні висновки, пропозиції та рекомендації науки, що враховують умови, що змінилися сучасності.

Законодавець у ст. 2 КПК визначив, що призначення кримінального провадження з одного боку є захист прав і законних інтересів осіб, потерпілих від кримінального правопорушення, а з іншого, захист особи від незаконного, не обгрунтованого обвинувачення, реабілітація кожного від не обгрунтованого кримінального переслідування. З цих позицій можна вважати, що функція кримінального переслідування, яка притаманна стороні обвинувачення є напрямом, який виражається у призначенні сторін, учасників обставин кримінального правопорушення та особи яка його скоїла.

На підставі викладеного функції кримінального переслідування можна визначити як діяльність, направлена на викриття винних у скоєнні злочину. Вона включає висунення повідомлення про підозру на стадії досудового провадження, а в судовому провадженні – обвинувачення. До кримінального переслідування можна включити функцію розшуку, яку здійснює слідчий на підставі проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також завдання, які він надає оперативним підрозділам під час досудового провадження. Практика визначила такі дії: встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, побудова, розробка та виконання версій; розшук підозрюваного, обвинуваченого, коли місце знаходження його невідомо.

На останок, теоретична модель кримінального переслідування на підставі функціонального визначення правового статусу сторін визначається таким чином: проведення негласних слідчих (розшукових) дій щодо попередження, своєчасного виявлення і розкриття кримінального правопорушення; викриття причин та умов, які сприяють вчиненню правопорушення; здійснення профілактики правопорушень; здійснення взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами під час

кримінального провадження, використання конфіденційного співробітника у кримінальному провадженні; збирання документів та інших фактичних даних, які характеризують діяльність підприємств, установ, організацій, а також спосіб життя окремих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, джерело та розміри їх доходів; відвідування житла та інших приміщень для з'ясування обставин вчиненого кримінального правопорушення; збирання відомостей про протиправну діяльність підозрюваних осіб, проведення відносно них гласної та негласної перевірки; фіксування слідів правопорушення, які можуть бути доказами його вчинення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альперт С.А. Кримінально-процесуальні функції: поняття, система, суб'єкти. // С.А. Альперт. – Х. : Основа, 1995. – 120 с.
2. Белозеров Ю.Н. Дознание в органах милиции и его проблемы. // Ю.Н. Белозеров, В.Е. Чугунов, А.А. Чувилов. – М.: Юрид. лит., 1972. – 150 с.
3. Грошевой Ю.М. Нове у кримінально-процесуальному законодавстві України // Ю.М. Грошевой, Т.М. Мірошніченко. – Х. : Основа, 2002. – 110 с.
4. Гуляев А.П. Следователь в уголовном процессе. / А.П. Гуляев. – М. : Юрид. лит., 1981. – 298 с.
5. Кокорев Л.Д. Участники правосудия по уголовным делам. // Л.Д. Кокорев. – Воронеж. : ВГУ, 1971. – 220 с.
6. Кобликов А.С. Возбуждение уголовного дела. [Текст] / А.С. Кобликов. – М. : Госюриздат, 1962. – 140 с.
7. Коновалова В.Е. Тактика допроса при расследовании преступлений // В.Е. Коновалова, А.М. Сербулов. – К. : КВШ МВД СССР, 1978. – 110 с.
8. Ларин А.М. Расследование по уголовному делу: процессуальные функции // А.М. Ларин. – М. : Юрид. лит., 1986. – 260 с.
9. Лунеев В.В. Указ. соч. – С. 346-347; Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции. – М. : Норма, 1999. – С. 462-480.
10. Марочкін І.Є. Органи судової влади України // І.Є. Марочкін. – К. : Вища школа, 1997. – 330 с.
11. Машленко І.Ф. Проблема допустимости доказательств в уголовном процессе США // І.Ф. Машленко. – М. Юрид. лит. 1988. – 199 с.
12. Нерсисян В.С. Юриспруденция. Введение в курс общей теории права и государства. – М. : Норма-Инфра, 1999. – С. 185.
13. Павлов С. Проблемы на основинте функции в социалистически наказателен процес // С. Павлов. – София, 1960. – 230 с.
14. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі // М.А. Погорецький. – Х. Арцїз, 2007. – 575 с.
15. Рахунов Р.Д. Участники уголовно-процесуальной деятельности по советскому праву // Р.Д. Рахунов. – М. : Юрид. лит., 1961. – 210 с.
16. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса // М.С. Строгович. – М. : Юриздат НКЮ СССР, 1958. – 440 с.
17. Савицкий В.М. Язык процессуального закона // В.М. Савицкий. – М. : Юрид. лит., 1987. – 120 с.
18. Стрёмовський В.А. Участники предварительного следствия. [Текст] / В.А. Стрёмовский. – Ростов на Дону, 1966. – 150 с.
19. Тертишник В.М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі // В.М. Тертишник. – Дніпропетровськ: Дніпр. державний ун-т внутрішніх справ, 2002. – 350 с.

20. Элькин П.С. Цели и средства их достижения в советском уголовно процессуальном праве // П.С. Элькин. – Л. : ЛГУ. – 128 с.

21. Власть: криминологические и правовые проблемы. – М., 2000. – С. 3-60; Закатнова А. Коррупцию побороют постепенно, 2003. – 27 марта.

22. Международные акты... С. 131.; Международные акты о правах человека. Сборник документов. – М. : Норма, 2002. – С. 673.

23. Десятый Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями. Сборник документов. – М. : Юрлитинформ, 2001. – С. 352, 390.

УДК 343.214

КВАЛІФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ: СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ

Ус О. В.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Анотація: У статті досліджуються сутність та поняття кваліфікації злочинів. Проаналізовані наукові позиції щодо визначення поняття кваліфікації, з'ясоване етимологічне значення цього терміну. Встановлено сутність та ознаки кваліфікації злочинів, сформульоване визначення цього поняття.

Ключові слова: кваліфікація злочинів, кримінальна відповідальність, сутність та поняття кваліфікації злочинів.

Аннотация: В статье исследуются сущность и понятие квалификации преступлений. Проанализированы научные позиции по вопросу определения понятия квалификации, изучено этимологическое значение этого термина. Установлена сущность и признаки квалификации преступлений, сформулировано определение этого понятия.

Ключевые слова: квалификация преступлений, уголовная ответственность, сущность и понятие квалификации преступлений.

Annotation: Essence and concept of qualification of crimes are investigated in the article. Analysed scientific positions in relation to determination of concept of qualification, the etymologic value of this term is found out. Essence and signs of qualification of crimes, set forth determination of this concept, are set.

Key words: qualification of crimes, criminal responsibility, essence and concept of qualification of crimes.

Кваліфікація діянь, передбачених Кримінальним кодексом України (далі – КК), є визначальним питанням здійснення кримінального провадження, одним з основних етапів (стадій) застосування кримінально-правової норми, саме тому кваліфікація є базовим поняттям у кримінально-правовій літературі та слідчо-судовій практиці. КК не містить визначення поняття «кваліфікація», хоча у низці випадків використовує цей термін (ч. 2 ст. 9, ч. 3 ст. 29, ч. 2 ст. 33, ст. 35, ч. 3 ст. 66, ч. 4 ст. 67 КК). Водночас практично весь цей нормативно-правовий акт спрямований на вирішення питань кваліфікації діяння, що вчинила особа, та призначення їй покарання. Стосовно кваліфікації законодавець у КК доволі часто використовує термін «відповідальність», наприклад, згідно з ч. 2 ст. 29 КК організатор, підбурювач та пособник підлягають кримінальній відповідальності за відповідною частиною ст. 27 і тією статтею (частиною статті) Особливої частини КК, яка передбачає злочин, вчинений виконавцем. Вважаємо, що використання в такому разі терміну «відповідальність» є не зовсім логічним. По-перше, кваліфікація передувє притягненню особи до кримінальної відповідальності. По-друге, норма, що наведена як приклад, вирішує питання не про кримінальну відповідальність, а встановлює правила кваліфікації діянь співучасників злочину. Нарешті, злочинне діяння особи має бути кваліфіковане, проте

від кримінальної відповідальності вона може бути звільнена.

Слід зазначити, що термін «кваліфікація» доволі широко застосовується у кримінальному процесуальному законодавстві України (далі – КПК), в якому регламентовані суб'єкти кваліфікації, порядок її здійснення та закріплення у процесуальних документах (п. 2 ч. 2 ст. 155, п. 2 ч. 2 ст. 161, п. 2 ч. 1 ст. 184, п. 3 ч. 1 ст. 190, п. 1 ч. 1 ст. 196, п. 3 ч. 3 ст. 214, п. 2 ч. 2 ст. 244, п. 3 ч. 2 ст. 248, п. 2 ч. 1 ст. 251, п. 5 ч. 1 ст. 277, ч. 4 ст. 278, п. 4 ч. 1 ст. 287, п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК, тощо). Так, відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 214 КПК до Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність.

У науці кримінального права питанню кваліфікації надається велике значення, оскільки правильна юридична оцінка вчиненого особою діяння є необхідною умовою досягнення законності при відправленні правосуддя у зв'язку з проведенням кримінального провадження. Помилка у кваліфікації може потягти за собою необґрунтоване засудження особи, чи необґрунтоване її виправдання, або застосування до винного норми КК, яка не містить всіх кримінально-правових ознак вчиненого винним діяння.

Фундаментальні питання кваліфікації злочинів у своїх працях у різні часи досліджували такі вчені, як